

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 339.942. (477)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СПІВРОБІТНИЦТВА КРАЇН ШОС В СИСТЕМІ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

DOI 10.30838/ P.ES.2224.290819.37.569

JEL: F15, F53

Журба І. Є., д.е.н.

Хмельницький національний університет

У статті проаналізовано сучасний стан господарського розвитку ШОС у 2018 р. із використанням показників сукупного ВВП. Визначено динаміку ВВП, а також частку ШОС, країн ЄС та США у світовому ВВП. Автором було досліджено важливі макроекономічні детермінанти стану економічного розвитку країн ШОС, якими є валові внутрішні заощадження. Так у середньому по ШОС цей показник зменшився. Іншою макроекономічною детермінантою, яку було використано для аналізу у статті, є валове нагромадження основного капіталу. Цей показник вимірює загальну вартість придбання виробниками основних фондів з вирахуванням вибуття основних засобів протягом звітного періоду, плюс деякі доповнення до вартості невиробничих активів (такі, як підземні багатства або значні поліпшення в кількості, якості або продуктивності землі), реалізованих виробничою діяльністю інституційних одиниць відповідних країн. Зокрема у більшості країн-членів ШОС в 2017 р. цей показник був вищий ніж середні значення в світі. Автором, був проведений аналіз темпів зростання внутрішньої та зовнішньої торгівлі країн ШОС, який показав, що внутрішня торгівля зростає більш високими темпами ніж зовнішня, що свідчить про підвищення інтеграційних процесів. Аналіз сутності регіональної інтеграції, як форми економічного співробітництва в умовах глобалізованої економіки дозволив з'ясувати, що наразі регіональна інтеграція є однією з основних тенденцій утворення глобального економічного простору, що спрямована на формування економічних зв'язків між різними країнами та регіонами з переважанням наднаціональних інтересів, вирівнюванням базових характеристик міжнародних ринків, створенням умов для проведення реформ у межах самого угруповання, взаємовідкритості економік його країн-членів ШОС. Тому, держави азійського регіону покладають велику надію на ШОС у вирішенні злободенних питань безпеки та економіки, а до основних їх сподівань від участі в Організації слід віднести очікування інвестицій, пільгових кредитів, контрактів з боку партнерів по

ШОС та здійснення узгоджених дій, що спрямовані на підтримку стабільності регіону. Отже, в статті було визначено сучасні тенденції розвитку співробітництва країн ШОС у системі світового господарства.

Ключові слова: інтеграція; глобалізація; Шанхайська організація співробітництва; міжнародні ринки; спеціалізація; кооперація; економічний розвиток

UDC 339.942. (477)

TRENDS IN DEVELOPMENT OF SCO COOPERATION IN THE WORLD ECONOMY SYSTEM

DOI 10.30838/P.ES.2224.290819.37.569

JEL: F15, F53

Zhurba I., Dr. of Econ. Sc.

Khmelnysky National University

The current state of economic development of the SCO in 2018 using aggregate GDP indicators has been analyzed in the article. The dynamics of GDP, as well as the share of SCO, EU and US countries in the world GDP are determined. The important macroeconomic determinants of the economic development of the SCO countries, which are gross domestic savings have been examined by the author. Thus, the SCO average has decreased this figure. Another macroeconomic determinant that has been analyzed in the paper is gross fixed capital formation. This indicator measures the total cost of acquisition by the producers of fixed assets minus the disposal of fixed assets during the reporting period, plus some additions to the value of non-productive assets (such as underground riches or significant improvements in the quantity, quality or productivity of land) realized by the institutional units of the country. In particular, in most SCO member countries in 2017, this figure was higher than the world average. The growth rates of domestic and foreign trade in the SCO countries, which showed that domestic trade is growing at a higher rate than foreign trade, which indicates an increase in integration processes has been analyzed by the author. The analysis of the essence of regional integration as a form of economic cooperation in the conditions of a globalized economy has revealed that nowadays regional integration is one of the main tendencies of formation of a global economic space, aimed at forming economic ties between different countries and regions with supremacy of supranational interests, alignment of basic characteristics of international markets, creation of conditions for reforms within the group itself, openness of economies of its member countries SCO. Therefore, Asian countries have high expectations of the SCO in addressing topical issues of security and economy, and their main expectations of participation in the organization include expectations of investments, preferential loans, contracts by SCO partners and concerted actions aimed at supporting stability of the region. Current trends in the

development of SCO cooperation in the world economy have been identified in the paper.

Keywords: integration; globalization; Shanghai Cooperation Organization; international markets; specialization; cooperation; economic development

Актуальність. В умовах активізації світових глобалізаційних процесів зростає роль міжрегіональних господарських об'єднань, які є в основі системи міжнародних економічних відносин. Така співпраця дає можливість активізувати економічну діяльність в регіонах та впливає на зростання їхньої конкурентоспроможності. Дослідження світогосподарських процесів підтверджує тенденції зміщення центру полюсу економічного розвитку до Азії. Тому в першій чверті 21 століття на теренах Центральної, Південної та Східної Азії утворилось інтеграційне об'єднання нового типу Шанхайська організація співробітництва (ШОС). Важливим етапом у розвитку інтеграційного об'єднання було залучення до його діяльності вісім країн держав-членів, чотири країни, що мають статус держав-спостерігачів, а також шість країн-партнерів по діалогу з ШОС, що дає можливість бути найбільш представницькою світовою організацією міжнародного співробітництва. Адже це сприяє більш ефективній координації міжнародної економічної співпраці та впливає на розвиток регіону. Особливо актуальним є те, що вкрай необхідно визначити місце та роль даного об'єднання у соціально-економічному розвитку азіатського регіону, зокрема, та світового господарства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даними питаннями займалися як вітчизняні так і зарубіжні науковці, зокрема: О. В. Лукін [6], О. І. Биков [1], Г. Г. Рахматуліна [9], А. В. Тимофеев [11], Б. К. Султанов [10], Н. Б. Єрмекбаєва [2], С. Д. Примбетов [8], Н. П. Кім [4], Г. Г. Утюбаєва [12], О. Ю. Колегова [5]. Проте, незважаючи на велику кількість досліджень щодо проблем та перспектив розвитку економічного співробітництва різних інтеграційних об'єднань країн світу, а також етапів формування та розвитку взаємозв'язків країн-членів ШОС, щодо динаміки економічного співробітництва у контексті світових інтеграційних процесів. Однак, недостатньо уваги присвячено визначенню векторів їх перспективної взаємодії у напрямку економічного зростання всіх учасників об'єднання.

Мета. З'ясувати сучасні тенденції розвитку співробітництва країн ШОС в системі світового господарства.

Виклад основних результатів дослідження. Аналізуючи сучасний стан господарського розвитку ШОС у 2018 році використовуючи для цього основоположний макроекономічний показник, як сукупний ВВП бачимо, що країни даного інтеграційного об'єднання поступається за номінальним ВВП лише лідеру світової економіки США: 20580,25 млрд. дол. проти 18541,25 млрд. дол., випереджаючи Японію (4971,77 млрд. дол.), Німеччину (3951,34 млрд. дол.), Францію (2780,15 млрд. дол.) і Велику Британію (2828,83 млрд. дол.) [2].

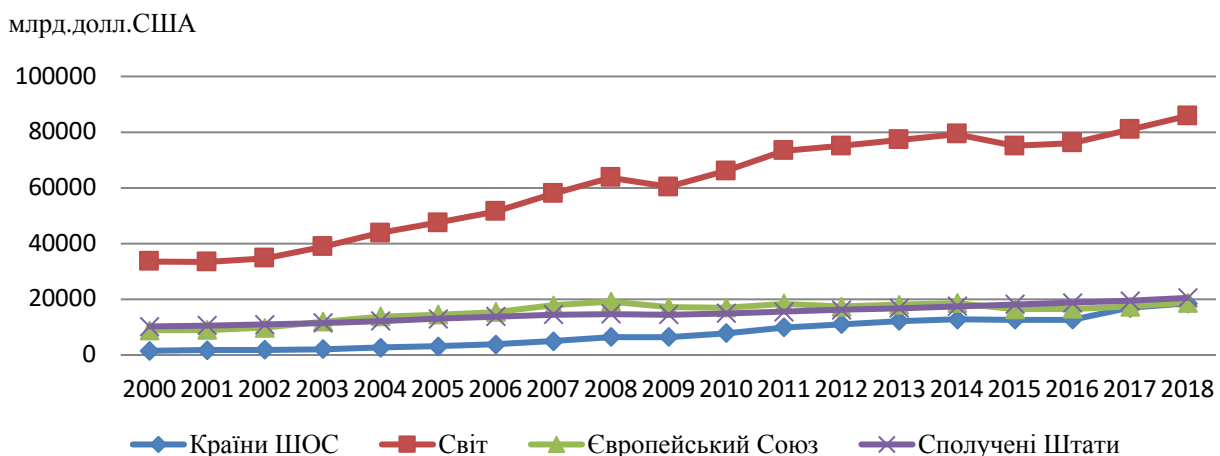
Досліджуючи економічне співробітництво країн ШОС у регіональному та глобальному вимірах, доведено, що динаміка сукупного ВВП країн ШОС демонструє поступове зростання (табл. 1).

Таблиця 1 – Частка країн ШОС, країн ЄС та США у світовому ВВП, %

Показник	2000	2001	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Частка країн ШОС у світовому ВВП	4,48	5,04	6,59	11,83	16,88	16,63	20,91	21,61
Частка країн ЄС у світовому ВВП	26,53	27,00	30,43	25,76	21,93	21,75	21,44	21,85
Частка США у світовому ВВП	30,53	31,70	27,47	22,70	24,29	24,58	24,09	23,89

Джерело: складено автором за [13-15]

Отже, аналіз динаміки ВВП ШОС демонструє поступове зростання цього показника. Так, якщо в 2000 р. сукупний ВВП країн ШОС дорівнював 1505,34 млрд. дол. США, то в 2001 р. (рік заснування ШОС) – 1682,16 млрд. дол. США. За весь період існування ШОС сукупний ВВП зріс більше ніж в 11 разів та в 2018 р. склав – 18541,25 млрд. дол. США., що дорівнює ВВП країн ЄС (18748,57 млрд. дол. США) та незначно менше ніж ВВП США (20494,1 млрд. дол. США) (рис. 1).

*Рис. 1 Динаміка ВВП, млрд. дол. США
Джерело: складено автором за [13-15]*

Темпи зростання ВВП країн ШОС були більшими ніж темпи зростання в середньому в світі, країн ЄС та США. Так, середній темп зростання ВВП в країнах ШОС, склав 6,15% в рік, тоді як середній темп зростання ВВП в світі – 2,84%, країнах ЄС – 1,48%, США – 1,95%. Найбільший темп зростання з країн ШОС спостерігався в Китаї – середній темп зростання за період існування ШОС – 9,17% (найбільший темп зростання в 2006 р. – 12,72), найнижчі темпи зростання ВВП спостерігалися в Російській Федерації – середній темп зростання ВВП – 3,43% (найбільший в 2007 р. – 8,5%, найменший в 2009 р. – спостерігався спад на 7,8%). Викликає інтерес факт, що до заснування ШОС в 2000 р. темпи зростання ВВП в Російській Федерації дорівнювали 10%. Динаміка темпів зростання в країнах ШОС та окремих територіях світу наведені в табл. 2.

Таблиця 2 – Динаміка зростання ВВП (річний %)

Країна	Період								Середній темп зростання
	2000	2001	2005	2010	2015	2016	2017	2018	
Китай	8,49	8,34	11,40	10,64	6,91	6,74	6,76	6,60	9,17
Індія	3,84	4,82	7,92	8,50	8,00	8,17	7,17	6,98	6,80
Казахстан	9,80	13,50	9,70	7,30	1,20	1,10	4,10	4,10	6,46
Киргизька Республіка	5,43	5,32	-0,18	-0,47	3,90	4,30	4,70	3,50	4,37
Пакистан	4,26	1,98	7,67	1,61	4,73	5,53	5,70	5,43	4,39
Російська Федерація	10,00	5,10	6,40	4,50	-2,31	0,33	1,63	2,25	3,43
Таджикистан	8,32	9,58	6,64	6,52	6,01	6,87	7,62	7,30	7,68
Узбекистан	3,84	4,16	6,95	8,48	7,45	6,09	4,46	5,13	6,89
Середній за країнами ШОС	6,75	6,60	7,06	5,88	4,49	4,89	5,27	5,16	6,15
Сполучені Штати	4,21	1,12	3,47	2,89	2,75	1,48	2,32	..	1,95
Європейський Союз	3,84	2,25	2,12	2,09	2,35	2,03	2,48	2,00	1,48
Світ	4,39	1,94	3,87	4,28	2,86	2,57	3,16	3,03	2,84

Джерело: складено автором за [13-15]

Важливим показником для аналізу тенденції розвитку країн ШОС – є показник ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС), який визначає рівень економічного розвитку, а також зростання економіки.

Важливими макроекономічними детермінантами стану економічного розвитку країн членів ШОС, є показники: валових внутрішніх заощаджень та валового нагромадження основного капіталу.

В середньому по ШОС цей показник змінювався з 19,88% в 2018 р. до 24,28% у 2005 р. Найбільше значення валових внутрішніх заощаджень в Китаї, яке в 2010 р. дорівнювало 51,71%, найменше значення у Таджикистані, яке має негативне значення – 22,27%. Динаміка валових внутрішніх заощаджень країн-членів ШОС у відсотках до ВВП наведена в табл. 3.

Таблиця 3 – Валові внутрішні заощадження країн-членів ШОС у відсотках до ВВП, %

	2000	2001	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Китай	36,51	38,17	45,84	51,71	47,19	45,96	46,74	н\д
Індія	24,30	24,08	32,26	34,27	30,56	30,36	29,99	29,34
Казахстан	26,04	28,67	38,89	43,81	34,65	33,82	37,24	н\д
Киргизька Республіка	14,27	17,70	-2,05	-2,72	-8,30	-0,23	0,79	0,76
Пакистан	15,98	15,94	15,21	9,97	9,26	8,67	6,78	5,51
Російська Федерація	38,72	34,18	33,19	29,79	29,91	28,63	29,25	33,25
Таджикистан	16,49	9,31	-3,14	-22,27	-10,92	-4,78	-0,22	н\д
Узбекистан	24,87	23,67	34,09	24,30	24,28	22,13	26,93	30,55
Середнє по ШОС	24,65	23,97	24,28	21,11	19,58	20,57	22,19	19,88
Сполучені Штати	20,02	18,70	17,85	15,32	18,18	17,54	17,62	н\д
Європейський Союз	23,09	23,01	22,57	21,35	23,41	23,64	23,92	24,07
Світ	25,46	24,68	25,93	25,08	25,14	24,86	25,27	н\д

Джерело: складено автором за [13-15]

Наступним показником, що характеризує змінення економічного стану країн ШОС, є валове нагромадження основного капіталу, яке вимірює загальну вартість придбання виробниками основних фондів з вирахуванням вибуття основних засобів протягом звітного періоду, плюс деякі доповнення до вартості невиробничих активів (такі, як підземні багатства або значні поліпшення в кількості, якості або продуктивності землі), реалізованих виробничою діяльністю інституційних одиниць відповідних країн. Динаміка валового нагромадження основного капіталу країн ШОС у порівнянні з деякими іншими регіонами світу наведені в табл. 4

Аналіз динаміки валового нагромадження основного капіталу показує, що у більшості країн-членів ШОС в 2017 р. цей показник був вищий ніж середні значення в світі (25,45%): Китай (44,34%),

Індія (30,94%), Казахстан (26,56%), Киргизка республіка (32,90%), Таджикистан (27,19%), Узбекистан (29,47%). У цілому, цей показник у країнах ШОС зростає, що характеризує позитивну динаміку та зміцнення економічного потенціалу країн ШОС.

Таблиця 4 – Валове нагромадження основного капіталу країн ШОС у відсотках від ВВП, %

Країна	Період								Середнє значення
	2000	2001	2005	2010	2015	2016	2017	2018	
Китай	34,43	36,42	41,39	47,72	45,60	44,47	44,34	н\д	42,05
Індія	25,95	25,93	37,43	39,79	32,12	30,21	30,94	30,98	31,67
Казахстан	18,14	26,88	30,97	25,37	27,91	27,83	26,56	н\д	26,24
Киргизька Республіка	20,01	18,00	16,42	27,40	34,67	33,94	32,90	35,38	27,34
Пакистан	17,23	17,00	19,08	15,80	15,71	15,69	16,09	16,42	16,63
Російська Федерація	18,69	21,95	20,08	22,62	22,39	23,53	24,09	22,73	22,01
Таджикистан	9,41	16,38	11,65	23,85	28,87	31,12	27,19	н\д	21,21
Узбекистан	19,60	21,10	28,00	20,18	26,06	26,37	29,47	40,18	26,37
Сполучені Штати	23,68	22,18	23,38	18,74	21,04	20,32	20,59	н\д	21,42
Європейський Союз	22,87	22,27	21,69	20,38	20,07	20,22	20,49	21,08	21,13
Світ	24,49	23,97	23,38	23,85	24,71	24,96	25,45	25,84	25,69

Джерело: складено автором за [13-15]

Важливим напрямом діяльності Шанхайської організації співробітництва є розвиток співробітництва в торговельно-економічній та інвестиційній сферах, а також реалізація транспортно-комунікаційного потенціалу країн-членів ШОС.

За результатами проведеного дослідження можна виділити наступні напрями багатостороннього економічного співробітництва держав-членів ШОС: торгівля; енергетична кооперація; розвиток транспортних комунікацій; науково-технічне співробітництво; упровадження сучасних інформаційних технологій; співпраця в галузі трудової міграції; співпраця в галузі освоєння і використання водних ресурсів.

Виходячи зі статистичних даних за весь період існування ШОС було розраховано показники внутрішньої та зовнішньої регіональної торгівлі (табл. 5).

У торгівлі між країнами ШОС простежуються сильні економічні зв'язки, що збереглися з радянського періоду, особливо це стосується експортних потоків. Але імпорт з Китаю зростає швидкими темпами серед всіх країн ШОС [8].

Таблиця 5 – Динаміка внутрішньої та зовнішньої регіональної торгівлі ШОС, млрд. дол. США

Країна	2000	2001	2005	2010	2015	2016	2017
Китай	22174	25467	56755	122000	150000	159000	187000
Казахстан	2959	3245	10873	21201	20165	18850	24932
Киргизька Республіка	354	321	1545	5696	6190	7125	7475
Росію	5131	5415	17573	35854	40526	42068	49016
Таджикистан	325	146	561	2331	3007	2847	2527
Узбекистан	669	769	1412	4013	5508	5072	6932
Індія	2689	3053	11323	46491	63098	64540	74698
Пакистан	741	879	3679	7102	16565	19002	20334
Внутрішня торгівля країни ШОС	31611	35363	88718	191095	225396	234963	372913
Зовнішня торгівля країн ШОС	236367	252675	663281	1356227	1459553	1423727	2054091

Джерело: складено автором за [13-15]

На основі аналізу динаміки внутрішньої та зовнішньої торгівлі країн ШОС можливо визначити тенденцію поступового зростання торговельного обороту (табл. 6)

Таблиця 6 – Темпи зростання внутрішньої та зовнішньої торгівлі країн ШОС, %

Показник	2001/ 2000	2005/ 2004	2010/ 2009	2015/ 2014	2016/ 2015	2017/ 2016	2000/ 2017
Темп зростання внутрішня торгівля країни ШОС	112	128	130	80	104	159	1180
Темп зростання зовнішня торгівля країн ШОС	107	120	136	82	98	144	869

Джерело: складено автором за [13-15]

Як показує аналіз темпів зростання внутрішньої та зовнішньої торгівлі країн ШОС можна визначити, що внутрішня торгівля зростає більш високими темпами (за період існування ШОС в 11,8 разів) ніж зовнішня (за період існування ШОС в 8,69 разів), що свідчить про підвищення інтеграційних процесів.

Аналіз динаміки загального експорту країн-членів ШОС показує суттєве зростання суми експорту, але це зростання у різних країн різне. Так, за весь період існування ШОС обсяги експорту Китаю зросли в 9,08 разів, Казахстану в 5,48 разів, Російської Федерації в 3,36 разів, Таджикистану в 1,52 разів.

Також варто відмітити, що аналіз динаміки загального імпорту країн-членів ШОС показує зростання суми імпорту у цілому по ШОС та окремо за країнами, але зростання непропорційне. Так, за весь період існування ШОС обсяги імпорту Китаю зросли в 8,19 разів, Казахстану в 5,81 разів, Російської Федерації в 5,3 разів, Таджикистану в 4,11 разів. Значне зростання імпорту спостерігається в Індії (в 8,67 разів), але Індія стала членом ШОС тільки з 2017 р., тому це зростання не пов'язано із об'єднанням країн. Важливо відмітити, що імпорт США збільшився лише в 1,91 разів в 2017 р. у порівнянні з 2000 р.

Висновки. На основі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки. 1. Проаналізовано сучасний стан господарського розвитку ШОС у 2018 р. із використанням показників сукупного ВВП. Визначено динаміку ВВП, а також частку ШОС, країн ЄС та США у світовому ВВП. Так, зокрема у 2018 р. він склав 18541,25 млрд. дол. США, що дорівнює ВВП країн ЄС (18748,57 млрд. дол. США) та є меншим ніж ВВП США (20494,1 млрд. дол. США). 2. Досліджені важливі макроекономічні детермінанти стану економічного розвитку країн ШОС, якими є валові внутрішні заощадження. Так у середньому по ШОС цей показник змінився з 19,88% у 2018 р. до 24,28% у 2005 р. Іншою макроекономічною детермінантною є валове нагромадження основного капіталу, так зокрема у більшості країн-членів ШОС в 2017 р. цей показник був вищий ніж середні значення в світі (25,45%). 3. Був проведений аналіз темпів зростання внутрішньої та зовнішньої торгівлі країн ШОС, який показав, що внутрішня торгівля зростає більш високими темпами (за період існування ШОС в 11,8 разів) ніж зовнішня (в 8,69 разів), що свідчить про підвищення інтеграційних процесів.

Отже, в статті було визначено сучасні тенденції розвитку співробітництва країн ШОС у системі світового господарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Быков А.И. Экономическое сотрудничество в рамках ШОС: основные направления и перспективы развития. - Москва: Флинта, 2011. - 230 с.
2. Ерембаева Н.Б. О состояниях и перспективах политического и экономического взаимодействия в ШОС // Проблемы экономического и финансового сотрудничества в рамках ШОС. - 2013. - С. 12-30.

3. Журба І. Є. Сучасні аспекти розвитку Казахстану в системі світового господарства за умов новітніх глобалізаційних процесів / Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія економічні науки. – Черкаси. – Вип. 36. Част.1 Т.1, 2014. - С.20-28
4. Ким Н.П. Место и роль ШОС в мировом экономическом развитии // Проблемы экономического и финансового сотрудничества в рамках ШОС. - 2011. - С. 132-138.
5. Колегова О.Ю. ШОС как инструмент региональной интеграции: проблемы расширения // Свежий взгляд. - 2013. - №1(28). - С. 249-253.
6. Лукин А.В. Стратегия России в Центральной Азии и Шанхайская организация сотрудничества - М.: МГИМО - Университет, 2012. - 191 с.
7. Мірошніченко Т. М. Імперативи сучасного розвитку співробітництва в рамках ШОС // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. - №5-6 (70-71), 2013. – С. 47-52
8. Примбетов С.Д. ЕвразЭС и Китай: проблемы экономического сотрудничества // Проблемы экономического и финансового сотрудничества в рамках ШОС. - 2011. - С. 30-40.
9. Рахматулина Г.Г. Экономическое сотрудничество государств ШОС как важный фактор устойчивого развития стран Центральной Азии // Проблемы экономического и финансового сотрудничества в рамках ШОС. - 2011. - С. 153-166.
10. Султанов Б.К. Казахстанско-китайско-российское сотрудничество - основополагающий фактор в деятельности ШОС // Проблемы экономического и финансового сотрудничества в рамках ШОС. - 2011. - С. 44-49.
11. Тимофеев А.В. Перспективы создания Энергетического клуба ШОС // Китай, китайская цивилизация и мир. История, современность, перспективы: материалы XIX Международ. науч. конф.-М.:Институт Дальнего Востока РАН.-2011. - С. 50-57
12. Утюбаева Г.Г. Инвестиционное сотрудничество Казахстана и Китая в рамках ШОС. - 2012. - №3. - С. 37-38.
13. The World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/>.
14. United Nations Conference on Trade and Development. URL: <http://www.unctad.org>.
15. United Nations Commodity Trade Statistics Database. URL: <http://comtrade.un.org>.

REFERENCES:

1. Выков, А.У. (2011) Экономическое сотрудничество в рамках ШОС: основные направления и перспективы развития [Economic cooperation within the SCO: main directions and prospects for development]. Москва: Flynta [in Russian]
2. Ermekbaeva, N.B. (2013) О состоiаниих и перспективах политическоho и экономическоho взаимодействия в ШОС [On the states and prospects of political and economic interaction in the SCO]. Проблемы экономическоho и финансовоho

- sotrudnychestva v ramkakh ShOS – Problems of economic and financial cooperation within the SCO, 12-30 [in Russian]
3. Zhurba, I. Ye. (2014) Suchasni aspekty rozvitku Kazakhstanu v systemi svitovoho hospodarstva za umov novitnikh hlobalizatsiinykh protsesiv [Modern aspects of Kazakhstan's development in the world economy in the context of the latest globalization processes] Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Serii ekonomichni nauky – Collection of scientific papers of Cherkasy State Technological University. Series of Economic Sciences, 36, 20-28 [in Ukrainian]
 4. Kym, N.P. (2011) Mesto i rol ShOS v mirovom ekonomycheskom rozvitii [The place and role of the SCO in world economic development] Problemy ekonomicheskoho i finansovoho sotrudnichestva v ramkakh ShOS – Problems of economic and financial cooperation within the SCO, 132-138. [in Russian]
 5. Kolehova, O.Iu. (2013) ShOS kak instrument rehionalnoi intehratsii: problemy rasshyreniia [SCO as a tool for regional integration: enlargement problems]. Svezhyi vzghliad – A fresh look, 1 (28), 249-253 [in Russian]
 6. Lukyn, A.V. (2012) Stratehiia Rossii v Tsentralnoi Azii i Shankhaiskaia orhanizatsiia sotrudnychestva. [Russia's Strategy in Central Asia and the Shanghai Cooperation Organization]. Moskva: MHIMO. [in Russian]
 7. Miroshnychenko, T. M. (2013) Imperatyvy suchasnoho rozvytku spivrobitnytstva v ramkakh ShOS [The imperatives of modern development of cooperation in the framework of the SCO]. Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – Foreign Trade: Economics, Finance, Law, 5-6 (70-71), 47-52 [in Ukrainian]
 8. Prymbetov, S.D. (2011) EvrAzЭС i Kitai: problemy ekonomicheskoho sotrudnichestva. [EurAsEC and China: Problems of Economic Cooperation]. Problemy ekonomicheskoho i finansovoho sotrudnichestva v ramkakh ShOS – Problems of Economic and Financial Cooperation within the SCO, 30-40 [in Russian]
 9. Rakhmatulyna, H.H. (2011) Ekonomicheskoe sotrudnichestvo hosudarstv ShOS kak vazhnyi faktor ustoichyvoho rozvitiia stran Tsentralnoi Azii [Economic cooperation of SCO countries as an important factor of sustainable development of Central Asian countries]. Problemy ekonomicheskoho y finansovoho sotrudnichestva v ramkakh ShOS – Problems of economic and financial cooperation within the SCO, 153-166 [in Russian]
 10. Sultanov, B.K. (2011) Kazakhstansko-kitaisko-rossiiskoe sotrudnichestvo - osnovopolahaiushchii faktor v deiatelnosti ShOS [Kazakhstan-Sino-Russian Cooperation is a Fundamental Factor in SCO Activities]. Problemy ekonomicheskoho i finansovoho sotrudnichestva v ramkakh ShOS – Problems of Economic and Financial Cooperation within SCO, 44-49. [in Russian]

11. Timofeev, A.V. (2011) Perspektivy sozdaniia Enerheticheskoho kluba ShOS [Prospects for the establishment of the SCO Energy Club]. Kitai, kitaiskaia tsivilizatsiia i mir. Istoriia, sovremennost, perspektivy: materialy XIX Mezhdunarod. nauch. konf – China, Chinese Civilization and the World. History, Modernity, Perspectives: Materials of the 19th International. scientific Conf. (50-57). Moskva: Institute of the Far East of the Russian Academy of Sciences [in Russian]
12. Utiubaeva, H.H. (2012) Investitsionnoe sotrudnichestvo Kazakhstana i Kitaia v ramkakh ShOS [Investment cooperation between Kazakhstan and China within the SCO]. 3, 37-38. [in Russian]
13. The World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/>.
14. United Nations Conference on Trade and Development. URL: <http://www.unctad.org>.
15. United Nations Commodity Trade Statistics Database. URL: <http://comtrade.un.org>.